

Використовуючи запропоновані вправи, вчителів необхідно продумати, в якому класі і який поданий тип вправ можна застосувати, яку кількість фразеологізмів на уроці слід розглянути, як співвіднести фразеологічний матеріал із темою, що вивчається, як забезпечити закріплення фразеологізмів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого вивчення потребують теоретико-методологічні основи формування національного менталітету молодших школярів на міжпредметній основі та в позашкільній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова: Фразеологія. – Х.: Вища школа, 1983. – 137 с.
 2. Бабич Н.Д. Фразеологізми у мовленні учнів // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 9. – С. 43 – 48.
 3. Буяшенко В.В., Капелюшний В.П. Ментальність і національний характер: спорідненість і відмінність // Наукові записки з історії України: Збірник статей. – Кіровоград, 1997. – Випуск 6. – С. 94 – 99.
 4. Коменський Я.А. Велика дидактика // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – М., 1982. – Т. I. – 693 с.
 5. Кононенко В.І. Шляхами народних приповідок. – К., 1994.
 6. Лобчук О., Ігнатенко Е. Робота з фразеологізмами на уроках з української мови // Початкова школа. – 2006. – № 4. – С. 10 – 12.
 7. Назаренко О.В. До питання про вираження національного менталітету у фразеології // Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур: Матеріали 4-ї міжнар. конф. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 93 – 94.
 8. Овсянико-Куликовський Л.Н. Психология национальности. – СПб.: Время, 1992. – С. 27.
 9. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – 111 с.
 10. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 79 с.
 11. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
- 37.041:37.018.51

Н.В. Коваленко

Сумський державний

педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається поняття „самоосвітня компетентність”, виокремлюються її компоненти та характерні особливості; виявляються чинники впливу на її формування в умовах функціонування школи в сільській місцевості; розглядаються навчальні проекти як технологія формування самоосвітньої компетентності учнів, що комплексно вбирає її особливості, особливості сільської школи, дозволяє цілісно наблизитися до процесу

формування.

In the article the concept „selfeducational competence” is revealed, its components and characteristic features are pointed out; the factors of influence on its formation in the conditions of functioning of school in rural locality are exposed; educational projects are considered, as technology of forming of selfeducational competence of studying, includes its features, features of rural school, allows to view the process of formation integrally.

Сучасне життя вимагає від особистості адекватно, своєчасно реагувати на зміни, вирішувати проблеми сьогодення, шукати нові шляхи у нових обставинах, самотійно ухвалювати рішення, розвиватись і творити. Важливими показниками готовності особистості до дій і змін є усвідомлення необхідності саморозвитку, самонавчання, самовдосконалення упродовж життя; наявність стійкої потреби, цільової установки на набуття вмінь самотійно пізнавати себе і навколишнє життя. Поряд з тим наявність великих потоків інформації, різної якості і різного ступеня придатності, потребує від особистості здатності і готовності самотійно орієнтуватися, засвоювати, використовувати нові знання і нову інформацію, творчо перетворювати її з метою саморозвитку, самовдосконалення.

Одним із шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його з сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є набуття учнями ключових компетентностей та створення ефективних технологій їх формування. Отже, у контексті загальноєвропейської інтеграції України, впровадження європейських норм і стандартів в освіту особливої актуальності набуває формування самоосвітньої компетентності учнів.

Проблемі компетентнісного підходу до освіти у вітчизняній психолого-педагогічній науці присвячена значна кількість наукових праць, в яких досліджуються її різні аспекти: уміння вчитись як ключова компетентність (О. Савченко); досвід зарубіжних країн і стратегія впровадження в українську систему освіти компетентнісного підходу (Н. Бібік, О. Овчарук, С. Трубачева); формування життєвої компетентності старшокласників загальноосвітніх шкіл України (І. Єрмаков, І. Ящук); ключові компетентності особистості (С. Бондар); моніторинг рівнів досягнень учнями компетентностей (О. Локшина); формування самоосвітньої компетенції школярів під час вивчення біології (А. Абдулаєва, С. Міщенко); формування соціокультурної компетенції (І. Воробйова); технологія формування ключових компетентностей старшокласників (Л. Паращенко) та ін.

Питанню формування освітньої компетентності учнів присвячені дослідження Г. Дахіна, В. Краєвського, А. Хуторського та ін. Формування самоосвітньої компетентності розглядають Л.Г. Чернігова, Н.В. Бухлова та ін. У більшості західноєвропейських країн (Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія та ін.) розроблені переліки ключових компетентностей, які є орієнтиром для побудови освітніх програм, формування змісту освіти у цих країнах [5, 12]. Самоосвітня компетентність учнів, її складові входять до переліків ключових компетентностей різних країн. У більшості країн самоосвітню компетентність виокремлено в окрему групу. Якщо вона не подана окремо, то в контексті інших компетентностей розглядаються її складові.

Отже, аналіз педагогічної теорії дає нам підстави для висновку, що українські та зарубіжні вчені зробили значний внесок у розроблення компетентнісного підходу в освіті. Так, розроблені переліки ключових компетентностей, пропонуються технології їх формування, розведені поняття „компетентність”, „компетенція” та ін. Проте питання сутності самоосвітньої компетентності особистості, технологій її формування у процесі навчання залишаються недостатньо розробленими. Недостатньо праць і щодо формування компетентності сільських учнів. Тому метою статті є дослідження проблеми формування самоосвітньої компетентності учнів в умовах функціонування сільської школи.

Для сільської школи ця проблема постає особливо гостро. Оскільки на ефективність процесу формування самоосвітньої компетентності учнів впливають такі чинники: педагогічні (малочисельність учнів, неповна кадрова забезпеченість, недостатні матеріально-технічні умови); соціокультурні (відсутність дошкільних, культурних, позашкільних освітніх закладів, інформаційна ізольованість, віддаленість від суспільних центрів, залучення учнів до господарської діяльності, обмежене комунікативне середовище, вплив громадської думки); природні (близькість до природи; раннє залучення учнів до роботи в ній; можливість спостерігати, аналізувати явища, процеси).

Поряд з тим в умовах сільської місцевості учень порівняно обмежений у самоосвітніх можливостях. Відсутність альтернативних освітніх закладів, інформаційних мереж, іноді бібліотек потребує спеціального формування самоосвітніх якостей учнів. Отже, педагогічна проблема полягає в тому, щоб знівелювати вплив негативних чинників та посилити дію тих, які сприяють формуванню самоосвітньої компетентності учнів сільської місцевості [3].

Самоосвітню компетентність учнів ми розглядаємо як готовність особистості задовольняти індивідуальні і соціальні потреби пізнання

дійсності на основі оволодіння знаннями, вміннями та навичками, способами діяльності та набутого досвіду продуктивно здійснювати самостійне систематичне цільове освоєння соціального досвіду людства.

У процесі дослідження виокремлено такі компоненти самоосвітньої компетентності: *мотиваційно-ціннісний* (усвідомлена особистісна установка на самовдосконалення в інтелектуальній сфері; активність, прагнення реалізувати себе засобами освіти), *організаційний* (чітка побудова самоосвітньої діяльності, цілеспрямованість, сконцентрованість, самокерування, саморефлексія у пізнавальній діяльності), *процесуальний* (самокерування рухом від пізнавальної мети до результатів засобами самостійно організованої пізнавальної діяльності; самостійне вдосконалення знань, умінь, навичок на шляху досягнення пізнавальної мети), *інформаційний* (здатність і готовність працювати з інформацією, інформаційними технологіями для потреб власної самоосвіти, самореалізації). Перші три компоненти виокремлено, ґрунтуючись на дослідженнях з теорії діяльності. Останній компонент виокремлено, виходячи з виняткової важливості в умовах сучасного суспільства умінь роботи з інформацією та, відповідно до особливостей соціокультурного середовища сільської місцевості, за умови якого особистість не завжди має можливість достатньо розвинути потрібні вміння та навички.

Узагальнення досвіду вітчизняних і зарубіжних дослідників дає нам підстави для виокремлення *характерних особливостей* самоосвітньої компетентності: *результативно-діяльнісні, особистісні якості* учня, що забезпечують досягнення, обізнаність, ефективність у самоосвітній діяльності, здатність діяти, творити, самореалізовуватись; вони є *інтегрованими* і містять *когнітивну складову* (знання, уміння, навички, способи діяльності) й *аксіологічну*: спектр особистісних якостей (мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові знань, систему ціннісних орієнтацій учнів). Поряд з тим компетентності, з одного боку, *соціально обумовлені* (розвиваються у процесі цілеспрямованої дії і не керовано (через діяльність і взаємодію, у різних освітніх і не освітніх установах, суспільних інститутах протягом життя та ін)), а з другого – *особистісно обумовлені* (залежать від індивідуальних здібностей, схильностей особистості, розвиваються і формуються за умови особистісної зацікавленості, значущості).

Розуміння самоосвітньої компетентності як результативно-діяльнісної якості потребує залучення учнів до активної пізнавальної діяльності, підтримки проявів пізнавальної самостійності. Розвиток пізнавальної активності ставить

вимоги до взаємодії вчителя й учнів. Взаємодія без нав'язування вчителем власних переконань, висновків, максимальне врахування природніх особливостей, освітніх інтересів учнів, стимулювання до діяльності, корегування, якщо необхідно чи на вимогу учнів.

Когнітивна складова самоосвітньої компетентності потребує забезпечення учнів знаннями про способи самоосвітньої діяльності; створення умов для самостійного висунення пізнавальних завдань, визначення шляхів їх досягнення, організації та здійснення самостійної пізнавальної діяльності.

Особистісна обумовленість процесу формування самоосвітньої компетентності потребує включення суб'єктивного досвіду учнів, врахування їх позанавчальних інтересів. Соціальна обумовленість потребує спрямованості пізнавальної діяльності учнів на реалізацію соціально важливих завдань. Важливим є використання міжпредметних зв'язків із соціально та особистісно значущим змістом. Стосовно сільської школи варто використати потенціал природного оточення, сільськогосподарське спрямування змісту самоосвітньої діяльності.

Отже, практичне вирішення завдань формування самоосвітньої компетентності особистості в умовах сільської школи можливе за умови використання переваг інноваційних технологій, побудованих на засадах гуманістичного, особистісно-діяльнісного, прагматичного підходів. Розв'язання проблеми формування самоосвітньої компетентності учнів сільської школи полягає в тому, щоб залучити учнів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності; забезпечити діяльнісну, активну позицію учнів; можливість самостійно, відповідно до соціокультурних, особистісних потреб ставити пізнавальні завдання, визначати шляхи досягнення мети, організувати та здійснювати самостійну освітню діяльність, активно використовувати соціальне, природне оточення, враховувати громадську думку.

Аналіз практики роботи шкіл дав можливість стверджувати, що в межах уроку важко забезпечити необхідні умови для формування самоосвітньої компетентності особистості, тому варто використати й позаурочний час.

Сутнісні особливості самоосвітньої компетентності, зміст та методика викладання предметів природничої галузі визначають педагогічні засоби, застосування яких має забезпечити досягнення формування самоосвітньої компетентності учнів, а саме: зміст навчального матеріалу (*проблемність, доступність, використання міжпредметних зв'язків, природного оточення, соціокультурних особливостей, практична спрямованість, цікавість*); форми роботи (*написання учнями повідомлень, рефератів, виступи на конференціях;*

організація предметних тижнів, устаткування кабінету; залучення учнів до роботи консультантами; консультування учнів з питань самоосвіти; проведення самостійних, домашніх експериментальних робіт); вимоги вчителя (заохочення, консультації).

Узагальнюючи перераховані особливості процесу формування самоосвітньої компетентності учнів, ґрунтуючись на вивченні передового педагогічного досвіду та на власних спостереженнях, ми прийшли до висновку, що технологією формування самоосвітньої компетентності учнів сільської школи, яка комплексно вибирає перераховані вище вимоги, педагогічні засоби, дозволяє цілісно наблизитися до процесу, є навчальні проекти.

Навчальні проекти ми розглядаємо як педагогічну технологію організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів, яка ґрунтується на певному навчальному матеріалі, реалізується на основі інтегрованих методів, прийомів, спільній меті; спрямована на розв'язання учнями навчальної проблеми, відкритої у реальний світ і важливої для нього, на самостійне створення освітнього продукту.

Мотивацію учнів щодо роботи над навчальними проектами у школах сільської місцевості обумовлює: 1) варіативність тем навчальних проектів; 2) „сходінки завдань” (принцип презентації учням теми проекту, сутність якого полягає в тому, що навчальне завдання (наприклад, дослідження явища конвенції) пропанується учням як засіб досягнення більш значимих, особистісно та суспільно важливих завдань (н-д: побудова флюгера для шкільної ділянки, що потребує дослідити дію вітру, його природу, що у свою чергу вимагає знань особливостей явища конвенції); 3) зміст тем навчального проекту (новітні розробки науки та техніки, практична спрямованість, особистісна цінність змісту продукту проекту); 4) змагальний характер (важливий для підлітка, оскільки референтними групами його поведінки можуть бути товариші з класу; стимулює до вдосконалення); 5) особистісні характеристики вчителя, зокрема його захопленість проблемою проекту; 6) важливість завдань проекту для соціального оточення учня, зацікавленість, підтримка сільської громади.

Створення умов для того, щоб учень зайняв *позиції суб'єкта* пізнавальної діяльності, *формування самоосвітньої компетентності учнів у виконанні навчальних проектів* залежить від урахування попередніх умов та уточнюється такими: *самостійність* – забезпечення можливості учнів самостійно ухвалювати рішення на всіх етапах проекту; створення середовища для творчої,

дослідно-пошукової діяльності; педагогічна, інформаційна підтримка роботи учнів на всіх етапах проекту; *варіативність* – забезпечення можливості учнів самостійно визначити та обрати для себе тему проекту, завдання, шляхи досягнення бажаного результату, темп роботи; автономне, колективне чи групове виконання проекту; гнучкість теми, завдань, термінів виконання; наявність міжпредметних проектів, навчальних проектів з різних предметів, систематичність їх застосування; *позиція вчителя* – корегування, консультування, співпраця без нав'язування готових висновків.

Навчальні проекти нами використовувались як альтернативна форма навчання й атестації учнів. Зміст навчальних проектів ґрунтується на матеріалі певних навчальних тем та передбачає урахування позанавчальних інтересів учнів. Виконання завдань навчальних проектів виноситься на самостійну домашню роботу учнів. Координація, корекція, допомога у вирішенні певних питань, інформаційна підтримка здійснюється на гурткових заняттях, консультаціях з певних предметів [4, 16]. Умовою ефективності навчальних проектів є дотримання принципів системності і послідовності щодо підбору змісту та проведення навчальних проектів; практичної цінності результату проекту; самостійності та активності учнів на всіх етапах виконання проектів.

Таким чином, важливість формування самоосвітньої компетентності учнів сільської школи обумовлена потребами сучасного суспільства. Перед школярами постає проблема бути здатними і спроможними адекватно реагувати на зміни, вдосконалювати професійні та особистісні якості. Вони мають оволодіти вміннями самостійно здобувати інформацію, мобілізувати знання і досвід самоосвітньої діяльності для отримання нових знань. В умовах функціонування школи в сільській місцевості ефективною технологією формування самоосвітньої компетентності є навчальні проекти. Проте залишається не розглянутими підготовка вчителя до формування самоосвітньої компетентності учнів сільської школи, технологія міжгалузевих навчальних проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С.П. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навч. посіб. / С.П. Бондар, Л.Л. Момот, А.А. Липова, М.І. Головка / за ред. С.П. Бондар. – Рівне, 2003. – 197 с.
2. Дахин А.Н. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 2. – С. 42 – 47.
3. Іванюк Г.І. Специфічні чинники впливу на розвиток особистості учня в освітньому середовищі сільської школи // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 6 – 8.

4. Коваленко Н.В. Організація навчальних проектів із фізики з метою формування самоосвітньої компетентності учнів сільських шкіл // Фізика та астрономія в школі. – 2005. – № 4. – С. 14 – 19.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: „К.І.С.”, 2004. – 112 с.

УДК 371.214.46:82.0

В.М. Лодяний

*ЗОШ I–III ступенів № 6 м. Суми,
учитель-методист*

СУЧАСНА ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті подана авторська методика вивчення сучасної зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах на прикладі роману відомого чеського письменника М. Кундери «Нестерпна легкість буття».

The article gives the author's methodology of modern foreign literature study in secondary educational institutions on the example of the famous Czech writer M. Cundera's novel "The unbearable easiness of existence".

Проблема вивчення у школі творів сучасної зарубіжної літератури – одна з найбільш важливих у сучасній методиці викладання цього предмета. Останнім часом з'явилась певна кількість наукових розвідок, методичних рекомендацій, статей стосовно літератури першої половини ХХ століття, зокрема творів М. Пруста, Д. Джойса, Ф. Кафки, Р. Рільке, Г. Аполінера тощо. Це праці Б. Бігуна, Є. Волощук, Б. Шалагінова та інших провідних українських методистів та літературознавців.

Проте питання методики вивчення творчості письменників періоду постмодернізму, тобто кінця ХХ – початку ХХІ століття, а серед них такі визнані у світі майстри красного слова, як У. Еко, П. Зюскінд, Й. Бродський, К. Рансмайр, М. Павич, М. Кундера, залишається й досі відкритим для української методичної науки. Серед названих авторів особливою популярністю у методистів та вчителів користується творчість П. Зюскінда, перш за все його роман «Запахи». Саме вивченню його в середніх навчальних закладах присвячені статті Ф. Штейнбука, О. Кобзар та інших. Однак, на нашу думку, дослідниками приділено недостатню увагу роману М. Кундери «Нестерпна легкість буття», про що свідчить той факт, що його методичному